

Diplomacija Dubrovačke Republike uoči njezina pada i diplomatsko konzularni prijam austrijskog predstavnika Ivana Timonija

Bernardica Paulović
Zagreb, Republika Hrvatska

Razmjerno gospodarskim i političkim koordinatama koje su postavljale velesile Dubrovačka je Republika pozicionirala diplomatsko djelovanje. U prilog tome govori obilata pismena korespondencija Senata i Maloga vijeća te drugih validnih adresa, a koja je pohranjena u Državnom arhivu u Dubrovniku. U Bečkom državnom arhivu (Haus Hof und Staats Archiv) sačuvana je detaljna i frekventna percepcija austrijskog konzula u Dubrovniku Ivana Timonija, koja je poslužila za detaljniji prikaz prilika u Dubrovačkoj Republici uoči njezina pada, kao i za prikaz važnosti njezine diplomatske i obavještajne službe.

POJMOVNO ODREĐENJE OBAVJEŠTAJNOSTI I DIPLOMACIJE

Dubrovnik je u svojoj dugogodišnjoj povijesti bio ugrožavan političkim konsenzusom europskih velesila, koje su svoje angažiranje i nadzor nad dubrovačkim područjem nastojale zaokružiti prisutnošću svojih vojnih resursa. Osmoza obavještajnosti i opstojnosti Republike neprekidno je razvijana.

Diplomacija Dubrovnika ima ishodište u Italiji. Osim Venecije i ostale su sjevernotalijanske državnice i države (Genova, Milano, Firenza i druge) imale diplomatske predstavnike i koristile su se njima u raznim misijama. Primjerice, Firenza se ponosila u 13. i 14. st. diplomatima poput Dantea, Petrarche, Boccaccia, a poslije su u Italiji na istom poslu bili angažirani Machiavelli, Guicciardini, Vettori i drugi. U Francuskoj su diplomati Franje I. bili, kako je poznato, svećenici, a katkad i vojnici. U Dubrovniku su vlastela bila pokretač i nositelj diplomatske strategije, a dužnost svih građana da sudjeluju u obavještajnoj službi Republike, bila je njezina specifičnost.

Ako diplomacija obuhvaća proces od uzimanja informacije u njezinu pojavnom obliku do zadnjeg razvojnog stupnja u sluzenju njome i njezinu djelovanju, kao sredstvu sučeljavanja s jačim okruženjem, onda je potrebna korekcija onoga što obavješćivanje, kao temelj diplomatske aktivnosti, nudi diplomaciji da bi obavila svoj dio posla. Diplomatsko djelovanje u Dubrovačkoj Republici najuvjerljivije potkrepljuju izvještaji diplomacije, ali i odluke i instrukcije Senata dubrovačkim diplomatima, koji su slali povratna izvješća, da bi se, prema potrebi, korigirale pogrešne političke procjene.

Intrigantnu specifičnost male Dubrovačke Republike nastojali su definirati mnogi, npr. „Vrata Orijenta za kršćane, Zapad za Turke, vjerna kćer Rimske crkve i prijateljica katoličke Španjolske, vazal/podanik sultanima, nepristrana distribucija ‚vijesti‘ prijateljima i neprijateljima, dvostruki špijun Turaka i Kršćana. Sve ove odrednice savršeno pristaju stvarnom adresaru male Republike na Jadranu. Kako je to uspijevalo starom Dubrovniku? (...) Biti na vrijeme obavješten o svemu, a primljena obavještenja brzo i valjano iskoristiti (...)”.¹

Granica je interesa pritom bila iznimno široka. Važni su bili podatci od vojnih do ekonomskih kategorija, a u funkciji ekonomskih i političkih odluka vlade: „Preslab da se sam brani, Dubrovnik je uvijek tražio nove zaštitnike. Njegova politička strategija je prihvaćala povijanje volji jačega i izmicanje političkim događanjima bez sudjelovanja u njima”.²

Neprijepono je bila pogubna za Dubrovnik ekspanzija pohlepe zaraćenih sila i njihovo pretendiranje na dubrovački teritorij, ali on pritom nije sebe smio izopćiti iz suradnje s jakima, posebice što je dubrovačka nezavisnost uvijek bila pod okriljem neke jake sile. Stoga ne iznenađuje još jedan moto prepoznatljiv za stari Dubrovnik: „Republika od sedam zastava” (Sette bandiere).

Dubrovački Senat temeljio je svoju snagu na trima polugama, što je bio presudni jezičac na mjerilu „dubrovačke“ nezavisnosti:

- oslanjanje na zaštitu najjačeg susjeda,
- deklariranje neutralnosti,
- dobra obavještenost i iskorištenost informacija.

Za Dubrovčane je neutralnost podrazumijevala znati sve o svačemu. Razvijali su svoj vlastiti sustav obavješćivanja, a prikupljene obavjesti Dubrovnik je koristio u diplomaciji i tako je kupovao svoju nezavisnost. Mreža obavještajaca sastavljena od svekolikog građanstva, vrlo brzo mu je pribavila atribut suverena, barem kada je riječ o europskoj obavještajnoj službi. Takva konstatacija ipak poprima umjerenu intonaciju kad znamo da je takav status proizlazio iz potrebe velikih sila, a ne iz isključive zasluge Dubrovnika.

Mjesto Dubrovačke Republike u tadašnjem europskom kontekstu neizostavna je povezanost za stvaranjem područja sklonih za involviranje njezinih agenata u sva područja društvenog življenja, što ide gotovo do ekstrema. Obavještajnoj službi u starom Dubrovniku središte je Senat, odnosno aristokracija, koju je on okupljao. Korisila se za to svaka dostupna osoba, a za odbijanje suradnje propisivale su se kazne.

Jedan promatrač starog režima rekao je tako o Genovi da Senat toga grada nikad ne bi pristupio vijećanju o nekom predmetu a da u početku sjednice dužd glasno ne kaže skupštini: „Ne zaboravite, Senatori, da spas Republike ovisi od njezine neutralnosti.” Francuska neće u početku ništa drugo od Republike ni tražiti. U instrukcijama upućenima 12. svibnja 1793. Noëlu, francuskom poslaniku u Mlecima, Comité de Salut traži od Republike samo neutralnost. Maretu, kojemu je iste godine povjerena u lipnju misija u Napulju, zapovjedbno je po naputcima kako posebice ima naglasiti „interes talijanskih država za održanjem neutralnosti te da se sporazumiju s Republikom kako bi protjerali Engleze iz Sredozemnog mora.”³ Ono što je Senat prezentirao kao svoju privrženost Republici proistječe iz same

¹ Paolo Pretti, *I servizi segreti di Venezia*, - poglavlje „Ragusa e Venezia: guerra di nove e di spie“, Il Saggiatore, Milano, 1994., str. 211.

² Parafraza ulomka iz Talleyrandova pisma upućenoga 1806. Raymondu, charge d'affaires Francuske u Dubrovniku. Talleyrand je bio ministar vanjskih poslova u doba Napoleonova uspona i vladavine.

³ Lujo Vojnović, *Pad Dubrovnika*, I, Zagreb, 1908., str. 4.

njegove vladavine. Naime, Republika po svojem uređenju ima oblik aristokratske države, Senat također, a njihova se učinkovitost sjedinila u želji za opstojnošću.

Obilje podataka upozorava na njihov zajednički nazivnik u vrlo štedljivoj ekonomiji. Takva je realnost opisana i u svezi s Ruderom Boškovićom: "On se zauzima ne samo za materijalne interese Republike nego i za njezin ugled u svijetu". Boškovićeva naglašena skrb za Republiku ujedinjena je s konkretnim potezima kojima nastoji, bez obzira na izravno okruženje Turskom, da se striktno izdiferencira od Levanta. To je bilo ne samo pitanje prestiža, gotovo uvijek opetovano u sporovima s Francuskom, nego i pitanje trgovine.⁴ S obzirom na činjenicu da mjesto svoje države on označava visoko respektabilnim, intervencija koja je uslijedila ne začuđuje. Pritom, loš izbor konzula Republike u Marseilleu, kompromitira njezin ugled, pa je Bošković morao uz materijalnu potporu intervenirati u korist svoje države. Jednako se ponavljalo i kad je riječ o Francescu Faviju, kojega je upravo on reperučio, a kojega je Dubrovnik držao kao dugogodišnji hvalevrijedan izvor pribavljanja informacija.

Dubrovačka obavještajna služba, utemeljena na umreženim konzulatima instaliranim na Balkanu i Mediteranu, na obilatoj i detaljnoj korespondenciji pomorskih kapetana i na frekventnom pismenom suodnosu privatnih trgovaca, pomalo je služba svih, iz čega je razvidno da ona obavještajnost shvaća kao svoju stvarnu zadaću, držeći se svoje neutralnosti kao imperativa.

Potreba održavanja veza sa svima, a u prvom redu s Turcima, papom a poslije s Francuskom, ubrzala je razvoj dubrovačke diplomacije i porast broja njezinih stranih predstavnika, i intenzivirala je pozornost vladajućeg, tradicionalnog sloja u Dubrovniku za diplomatsku službu. Sve veći razvoj trgovine i pomorskog prometa, ugroženost ratom i neprekidnim uzmakom Turske, borba oko zaštite robe i trgovine, potreba da budu čim prije i čim bolje obaviješteni, učinila je adekvatnim odluke dubrovačke vlastele da imaju svoje predstavnike u svim važnijim središtima europske politike, da izgrade diplomatsku službu Republike i dadu joj suvremene oblike.

Kako se diplomatski diskurs pokazuje uvijek aktualnim, to ne začuđuju i njegove interpretacije dane različitim odredbama od 1358. do 1806., kojima je sloboda i posebnost pravnog razvoja u Dubrovačkoj Republici učvršćena i osigurana.⁵

"IGRA SVIJETA"

U bavljenju povijesnim zbivanjima svakako pobuđuje interes dugogodišnje postojanje Dubrovačke Republike u iznimno teškim uvjetima. Neprijeporni zalog te i takve njezine nezavisnosti, bila je dobro organizirana obavještajna služba. S pomoću nje Republika je upućena u zbivanja u svim područjima bitnima za njezin opstanak i egzistenciju, gotovo jednako istančanu i sofisticiranu poput one u Rimu i Veneciji, koje je potom nadmašila svojom tehnologijom i organizacijom.

Dubrovačka politička orijentacija kretala se u krugu koji je bitno obilježila prilagodljivost dekorirana diplomatskim nastupom i korespondencijom. Dominante koje obilježavaju opstojnost Dubrovnika od 1300. dalje, proizilaze iz trgovine, pomorstva i dobre upućenosti. Tako sjedinjene orijentacije, u nepostojanju vojnih opcija a radi obavješćivanja sebe i drugih, sažete su u sintagmi pape Inocentija III. "Ius Mundi" - "Igra svijeta", ili međunarodna politika.

⁴ Ž. Marković, *Rude Bošković*, JAZU, Zagreb, 1969., str. 825.

⁵ Bernard Stulli, *Pregled državopravne historije Dubrovačke Republike*, Dubrovnik, br. 2-3, 1956., str. 4.

Slika Europe na pragu 14. st. bila je zaokružena sveopćom željom za oslobođenjem od turske vlasti, pa, u sklopu toga i Dubrovnik sustavno Turskoj servira svoju pokornost i podčinjenost, smišljenom, vrlo dekoriranom retorikom. Organizira pritom svoju obavještajnu službu jer shvaća da jedinstvo obavješćivanja i diplomacije postaje potrebom, što se u uzlaznoj liniji usavršava, pa Dubrovčani postaju "najbolji poznavatelji prilika na Balkanu",⁶ upravo zato što su u neposrednom dodiru s Turcima. U okolnostima turske ekspanzije Dubrovnik postaje glavnim obavještajnim središtem za pitanja Bliskog istoka. To se očituje u traženju savjeta od Dubrovnika "kako bi se mogla ukloniti turska pogibelj od europskih, a napose njegovih ugarskih i hrvatskih zemalja". Ne smije se zaboraviti da su čitavim političkim životom tada dominirale suprotnosti između kršćanstva i islama. Stoga se dubrovačka obavještajna služba u prvo vrijeme kretala u pravcu služenja interesima kršćanstva i Zapadne Europe. Unatoč tomu, žigosani su kao "špijuni - poput zmije u utrobi kršćanstva",⁷ spočitavajući im kooperativnost s Turcima, pa se inzistira kod pape da "istrijebi ovu pošast i trulog člana, kako bi svima opakima bili za primjer i bezodvlačno uništenje grada i njegova stanovništva, kako bi mu se i samo sjeme zatrla".⁸ Iako determinirani u svojoj katoličkoj orijentaciji, Dubrovčani tjedno informiraju Turke o aktualnim novostima. Venecija svojim optužbama posve isključuje dvojbu u pogledu Dubrovčana, i imputira im da su "dvostruki špijuni, sluge su turskog kralja, njihovi izviđači i glasnici, da prenose sve što je vezano za kršćane",⁹ "obavještavaju papu i Španjolce o onome što rade Turci, a ovima prenose djelovanje kršćana".¹⁰

Ratujuće su se sile najradije služile neutralnom zastavom da bi prokrijumčarile streljivo, vojnike, hranu i radi utočišta u takvim lukama. Dubrovnik je bio za to prijeko potreban, i to je znao.

Kad je, nakon neuspjele egipatske avanture 1799., prvi put pokušao slomiti englesku kolonijalnu silu, Napoleon je vjerovao da će uspjeti zadržati na Nilu francusku zastavu, stoga je izdao naredbu Joakimu Muratu, glavnom zapovjedniku u Italiji, (tzv. Armee d'Observation du midi) da zatraži potporu Dubrovčana. Murat je bio u Firenci, gdje je 18. ožujka 1801. potpisao ugovor s napuljskim kraljem. Iste godine, 4. travnja, uputio je dubrovačkoj vladi pismo sljedećeg sadržaja:

"Francuska vlada, gospodo Senatori, vazda je prijateljski voljela Dubrovačku Republiku, (...) ja sam uvjeren da ćete s Vaše strane drage volje ugrabiti priliku da Francuskoj i Prvome Konzulu iskažete Vašu privrženost. Ova vam se prilika nuda." ¹¹

Napoleon otvoreno poziva Republiku da prekrši neutralnost i stavi svoju mornaricu u francusku službu:

"Vi biste mogli angažirati i nekoliko trgovaca pouzdanih i vama odanih da na svoj račun učine isto (...) Sve ove ekspedicije izvršile bi se u tajnosti i ni u čemu neće kompromitirati vašu neutralnost."¹²

⁶ Velimir Čaldarević, „Srednjovjekovni Dubrovnik - značajni centar obavještajne službe“, Narodna milicija, br. 7-8., 1958., str. 72.

⁷ P. Pretti, n. d., str. 213.

⁸ Isto.

⁹ Isto, XI. poglavlje, str. 235.-245. Piše 1612. god. poslanik, mletački ili denovski, Simon Contarini.

¹⁰ Potvrđuje 1641. Alvise Contarini; isto, str. 237.

¹¹ Vojnović, n. d., str. 43.

¹² Isto.

Vrijeme je u ovom slučaju išlo na ruku Dubrovčanima jer Englezi su, već u lipnju, osvojili Aleksandriju, pa se Senat nakon svega samo pismeno ispričao Muratu.

Francuska politika kretala se prema Istoku linijom akcije pa je okupacija tih malih republika i njihova navodna zaštita neutralnosti bila samo korak od francuskog pohoda na Dubrovnik. Nadzor nad tim prostorima Dubrovačka Republika zaokružuje najboljim političkim odlukama sročanima diplomatskim rječnikom.

DIPLOMATSKI USTROJ I ZAKONODAVSTVO U REPUBLICI

Pravni propisi Dubrovnika implementirani Statutom iz 1272.¹³ - *Liber statutorum civitatis Ragusii*, tretiraju u nekoliko poglavlja ponašanje odabranih za ovu službu a također propisuju kazne za nevršenje dužnosti u različitim situacijama. Mletački je statut kao najstariji nedvojbeno utjecao na izradu dubrovačkog Statuta jer se Dubrovnik do 1358. nalazio pod vlašću Venecije. Nakon toga, Dubrovnik je imao autonomno zakonodavstvo. Kodifikacija prava koja je provedena u dubrovačkom Statutu 1272. nešto je preinačena do 1358., ali je on ostao osnovnim zakonikom koji je sačuvao svoju snagu do samog ukinuća Republike, a sastojao se od 8 knjiga.

Statut iz 1272. u odredbi o dubrovačkim izaslanicima nalaže: ako izabrani u misiju ne ode na put, platit će kaznu od 25 perpera, ali ako dokaže da ne može iz nekog razloga, onda nije dužan platiti kaznu, ili ako prekorači primljenu instrukciju pa iz toga nastane šteta. Od tada datiraju i knjige zbornici propisa iz 14. i 15. st. *Liber viridis* i *Liber croceus*. Brojni propisi u njima pokazuju da je Dubrovnik svoje težnje instrumentalizirao kroz diplomaciju, a jurisdikciju vezanu za to kanonizirao u ove dvije knjige. To je činjenica kojom se u to doba može pohvaliti samo nekoliko država i gradova na Zapadu. Tendencija stvaranja diplomatske legislative bila je rijetkost u preostaljoj Europi, a Dubrovnik je baratao diplomacijom i donosio propise o njoj.

Poslije je Dubrovnik i dalje razvijao i proširivao organizacijske temelje i donosio nove propise o diplomaciji. Iz toga su slijedili zakoni kojima je Republika istaknula svoju autonomnost. Zakone je donosilo Veliko vijeće ili Vijeće umoljenih - Senat.

Poglavlje 23. druge knjige Statuta tako sadrži prisegu koju polažu poklisari, na latinskom. Djelomičan prijevod upućuje na njihovu obvezu "(...) da ću gospodinu knezu i njegovu Vijeću po svom povratku u Dubrovnik reći istinu o svemu što me budu pitali, a također i o onome, što sam učinio za što sam bio poslan. O svemu tome brinut ću se u dobroj mjeri i bez prevare".¹⁴ Statut iz iste godine tretira i troškove kurira koji proizlaze iz njihova djelovanja te se brine za jurisdikciju, za pravna i državna obilježja Dubrovnika.

Povijesnom argumentacijom izdiže dubrovačku obavještajnu službu iznad drugih posvemašnja diplomatska usmjerenost i začetak obavještajne službe datacija koje seže u 1301. Dubrovački Senat, odnosno Vijeće umoljenih, 12. kolovoza donio je zaključak o odabiru dvaju plemića (Prokulovića i Držića)¹⁵ da se "vični ljudi pošalju da uhode gdje god im se čini da je zgodnije kako bi saznali sve novosti izvan Republike i da ih priopće gospodaru knezu kako bude potrebno za dobro i probitak države", koji će poslati uhode i unutar države i o svemu će obavijestiti kneza.

¹³ V. Bogišić, C. Jireček, „Liber Statutorum civitatis Ragusii“ (Statuit grada Dubrovnika) compositus anno 1272, Zagrebiae, MCMIV, prijevod M. Krizman, J. Kolanović, prijepis u Dubrovniku, 1990. str. 11. Usporedi: B. Stulli, n. d., str. 1.

¹⁴ Bogdan Krizman, *Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku*, str. 15.

¹⁵ V. Čaldarević, n. d., str. 73.

Pravila ponašanja u preambuli, način oslovljavanja pojedinih stranih vladara i dužnosnika stajao je u "Titulariu", priručniku kojeg je sastavilo tajništvo Senata. Odlukom Senata 1571. u djelatnosti tajništva bila je i priprema akreditiva i dokumenata za sve dubrovačke predstavnike u inozemstvu, i zaprimanje, nakon njihova povratka, svih izvješća i zapažanja.

Ukratko, bila je to vladavina informacija i razvijene diplomacije, kao još jedan pokazatelj visoko discipliniranoga ustrojstva dubrovačke države.

Od 15. st. u politički kontekst izravno uključena diplomatska aktivnost postaje konstantnom orijentacijom. Nerijetko su pritom ugledni Dubrovčani upućivani u inozemstvu više ili manje službenog karaktera. To su obično bili prvo senatori ("Senatori Inviato"), a svi ostali bili su stalni zaposlenici - kao osnovno obilježje moderne diplomacije. Internu korespondenciju (instrukcije, uzorci šifre, dodatci) Republika vodi na talijanskom jeziku, a kao službeni diplomatski jezik onodobne Europe rabio se francuski, koji je zamijenio dotadašnji latinski.

Empirijska građa dubrovačkih konzularnih predstavništava pruža podatak o superiornosti te male države u usporedbi, npr. s Austrijom: u 18. st. bilo je 50 dubrovačkih prema 37 austrijskih konzularnih predstavništava.

Dubrovčani su također imali propise o ceremonijalu Dubrovačke Republike u dva sveska: "Ceremoniale", I i II.

DIPLOMATSKO - KONZULARNI CEREMONIJAL

Tijekom 17. i 18. stoljeća formiran je i određeni diplomatsko-konzularni ceremonijal. Njime su obuhvaćeni svečani doček i ispraćaj stranih ličnosti na prolasku kroz Dubrovnik: stranih emisara poslanika a poslije i diplomatsko-konzularnih predstavništava stranih država akreditiranih u Dubrovniku, kao obvezatan u prigodi njihova dolaska u Dubrovnik.

Najzaposlenijim je pritom bio najmlađi malovijećnik. Procedura prijama podrazumijevala je i količinu vremena u kojemu strani predstavnik kontaktira s najmlađim članom Malog vijeća. Tu je i utočnjeno vrijeme prijama kod kneza i sadržaj razgovora koji su vodili malovijećnik i predstavnik, a što je redovito bilo na dnevnom redu prve iduće sjednice. Ta je sjednica svojevrsan intermezzo prijama kod kneza. Naime, strani predstavnik upućuje posebni dopis (notu) knezu u kojemu ga moli za audijenciju, jer mu ima "priopćiti neku važnu stvar". Slijedi kneževa povratna pismena reakcija, odnosno njegova podtajnika, s predloženim terminom prijama. Sljedeći ceremonijalni korak je prijam, kada se u precizirano vrijeme strani predstavnik pojavljuje u uniformi pred Kneževim dvorom, u pratnji slugu. Pred dvorom je poredana počasna straža od 12 vojnika, na čelu sa zastavom, a u dvoru špalir od 12 zdura na čelu s kapetanom. Na vrhu počasnih stuba svi su službenici Malog vijeća i voditelj ceremonijala.¹⁶ Svi bi predstavnika otpratili do dvorane za primanje a na vratima dvorane dočekao ga je dubrovački knez s tajnikom Republike. Knez bi ga uveo u dvoranu u nazočnosti tajnika, pa bi strani predstavnik pozdravio kneza unaprijed sastavljenim pozdravnim govorom, a knez bi na pozdrav odgovorio. To je bila prigoda da knez priopći utanačeni dan prijama stranog predstavnika u Malom vijeću. Na kraju bi knez predstavnika otpratio s ostalima do dvorskoga stubišta i oprostio se od njega. Tako bi se okončalo prvo primanje i prvi dodir stranog konzularno-diplomatskog predstavnika s vlastima Republike.

¹⁶ B. Krizman, n.d., str. 297. Meštar ceremonijala regrutiran je iz redova senatora. Najčešće je to bio tajnik ili notar. Meštar rukovodi svim svečanostima u kojima sudjeluje knez. Zaključkom Senata datiranog 21. 5. 1676. Malo vijeće definiralo je djelatnost "meštra ceremonijala koji (...) sudjeluje i ravna ceremonijalom Uzvišenog gospodina Rektora (...)"

U pismu datiranom 22. svibnja 1805. austrijski konzul Timoni¹⁷ iznosi svoje viđenje tog vremena i svoje dojmove o osobama s kojima je bio u doticaju. Pismo je poslano iz Zadra a detaljan koncept prijama naveden je u ulomcima iz pisma kojim Timoni izvješćuje vladu u Beču nakon svog dolaska u Dubrovnik:

“(...) otpratili su me u ljetnikovac Sorkočević a otud sam otišao u kuću koju sam prije unajmio (...) Imao sam čast susresti Ivana Kabogu, kojeg osobno poznajem, a koji me je obasuo uslužnošću, uvjerevajući me kako me Republika čeka otvorenih ruku.

Sutradan, nakon što sam se, preko oca Rafa, koji je carsko-kraljevski kancelar, u uredu tajnika informirao o ceremonijalu prilikom primanja francuskog otpravnika poslova De Rivouxa i konzula ruskog generala Fontona¹⁸, koji je u istoj funkciji, dao sam da se 17.-og ovog mjeseca Knezu i Malom vijeću preda podnesak u kojem ih izvješćujem o svom dolasku i tražim prijam. Moj zahtjev je predložen Malom vijeću pa sam uzvratno obaviješten da ću 19.-og u 5,00 popodne biti primljen kod Kneza. Prema ceremonijalu ulazim sam u salu za primanje samo u pratnji oca Rafa, koji ostaje u predvorju kancelarije.

Dolazim pješke u Dvor. Garda mi odaje vojne počasti. U prvoj prostoriji bilo je vrhovoditelja, u drugoj kancelara i zdura poredanih u špalir, odjevenih u prikladne odore, a Knez me prima na vratima treće dvorane. S njegove lijeve strane je meštar ceremonijala.

Sjedeći oči u oči s Knezom, održao sam mali govor,¹⁹ a Knez je izrazio odanost i poštovanje svih članova Republike prema Vašoj svetoj carskoj i kraljevskoj osobi, čestitao mi je u ime svojih suradnika uspostavljanje carskog i kraljevskog konzulata u Dubrovniku i da će carski i kraljevski podanici biti tretirani i šticeći kao i oni iz Dubrovnika. Završio je laskavim govorom o dobroti koju je iskazala Vaša Visost budući je odabrala mene i odredio je termin za sutradan kako bi me predstavio Malom vijeću. Tako govoreći, otpratio me kroz dva salona do vrha skalina, obasipajući me uslužnošću (...)“²⁰

Prijam je nešto drugačije intoniran. Na taj dan kad je određeno primanje u Malom vijeću podtajnik Republike odlazi u nosiljci (“portantini”) u kuću stranog predstavnika i nudi mu svoju pratnju u Dvor, sve do vrata Malog vijeća. Na vratima ga dočekuje određeni malovijećnik i prati ga do dvorane za sjednice. Tada mu se ususret, samo jedan korak, približi knez kako bi mu pokazao mjesto kod stola. To je, poglavito, bila klupa na kojoj su sjedili poklisari harača prilikom oproštaja od kneza i Malog vijeća, pred odlazak u Carigrad. Nakon izmjene pozdrava uobičajenim diplomatskim frazama izrazilo bi se knezu i Republici, u kojima atribuirao ‘mudrost’ vlastele, ‘neobično radosnim i osobito zadovoljnim’ zarad povjerene misije, predavao se

¹⁷ Ivan Timoni, austrijski generalni konzul u Dubrovačkoj Republici, imenovan je 30. 1. 1805. Kao iskusan i vješt diplomat dugo je bio agent u Moldavskoj. Svjedok je posljednjih dana Republike, opširan je u izvještajima o zbivanju od 1805. do 1809. u pismima naslovljenima na ministra Stadiona, onodobnog austrijskoga ministra vanjskih poslova.

¹⁸ Charles Fonton ruski je predstavnik u Dubrovačkoj Republici od 1802. Prije toga bio je u službi u Carigradu. Bio je često u sukobu sa Senatom, ali je 1806. ipak nastojao zaustaviti rusko-crnogorski napad. Nakon dolaska Francuza bio je protjeran. Vlada je 24. veljače poslala Ayali opširno pismo o sukobu s Fontonom u kojem ga moli da od ruskog predstavnika u Beču Razumovskog zatraži njegovo smjenjivanje. (J. Radonić, n. d. str. 652, V. Foretić, n. d., str. 435, i Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, Matica hrvatska, Zagreb, 1941. str.42. Malo iznenaduje da Vojnović prešućuje ovaj sukob, vjerojatno namjerno.

¹⁹ U privitku istog pisma Timoni dostavlja prijepis svoga govora.

²⁰ Pismo je poslano iz Zadra, “glavnog grada Dalmacije, čija je obala kamenita i strma, rekao bih poput dubrovačke, ali ipak manje stjenovita i uredenija. Nastanjena novim stanovnicima, što je plod razvijene trgovine. Južni vjetar puše i dalje i onemogućuje mi doći do 15.-og tekućeg mjeseca do luke Sv.Križa u Gružu, u zaleđu Dubrovnika, pola sata od samog Grada, gdje se nalazi skver Republike (...)” (H-H-S-A, K-2, f.4-10). U tom pismu Timoni prilaže i prijepis govora u kojem je predstavio svoju zemlju i kneževa govora kojim prihvaća njegov kredencijal, čime otpočinje Timonijevo službeno djelovanje. Vidi Prilog br.1

patent, odnosno kredencijal (pismena punomoć, pismo suverena, kojim moli da prime predstavnika i poklone punu vjeru njegovim riječima). Potom se opraštalo od kneza i Malog vijeća i napuštala se dvorana i Dvor u pratnji malovijećnika. O tome potanko izvješćuje Timoni:

„U podne, 20.-og krenuo sam pješice u Senat, u pratnji službenika u odori, koji je došao po mene. Pridružila nam se moja obitelj i neki sunarodnjaci. Na znak koji je dao časnik za vojne počasti, pokucalo se nekoliko puta na vrata Senata, koja su obično zatvorena, ali sad su već bila otvorena prije nego sam došao; u središtu je stajao Knez. S desna i lijeva bili su senatori, svi odjeveni u crno i s velikim perikama izgledali su neopisivo turobno, a nakon što smo svi sjeli nasuprot Knezu, koji je jedini na glavi imao crnu kapu i ja šešir, održao sam ovdje priloženi govor, (prijepis br.3.) Knez je odgovorio gotovo u istom smislu kao i prigodom mog prvog posjeta ali uz mnogo više govorničkih ukrasa, nakon čega sam mu izručio na ruke, vlastoručno pismo za koje sam bio zadužen u carskoj i kraljevskoj luci, a on ga je primio uspravan i predao ga premijeru koji je bio na desnoj strani. Nakon kratkog prijateljskog razgovora otpratio me je isti tajnik kroz gomilu znatizeljnika, koji su ispunili ulice.

Dužnost mi je, također, izvijestiti Vašu Ekselenciju da prema izrazima radosti i odanosti koje je Knez izrazio službeno, a što izražavaju svi vijećnici koje sam vidio, poštovanje, odanost i privrženost spram Vaše svete osobe, Cara i Kralja, trebao bih vjerovati u iskrenost njihovih osjećaja. Očito je da se neprestano traži prilika da se sve to dokaže, pozdravlja se topovskim plotunom, Carskom i kraljevskom konzulu odaje se sva počast koju može izraziti ova Republika, kažu mi, više nego drugima da su na dan mog posjeta vijorili se barjaci na Dvoru što je i razlog ovih primjedbi. I što se može učiniti više svom ambasadoru!”²¹

Republika je bila vrlo uvjerljiva i izvježbana u diplomatskom ophođenju, pa stoga ne začuđuje dojam koji je, na kraju istog pisma, iznjedrio ovakav Timonijev zaključak:

“Što se tiče stranih konzula, ne vjerujem da je praksa u Europi primati ih kao što sam ja bio primljen, prigodom moje prve posjete. Ja im, međutim, ne mogu uzvratiti osim službenim posjetima Vladi. Obasuli su me svom ljubaznošću i prijateljstvom koje ću pokušati očuvati/njegovati.

Osim toga, dužan sam nadodati da je i otac Rafo čovjek častan i s integritetom koji je do danas vodio poslove carskog i kraljevskog podanika onako kako su mu prilike dopuštale, bio jedini koji je to znao i imao u tome iskustva i u ovom trenu mi je veoma važan da bih Vašoj ekselenciji mogao podastrijeti o ovoj Državi i stvarima u njoj jednom drugom prigodom.”²²

Time počinje Timonijevo službeno djelovanje u Dubrovniku. Iako je dubrovački knez bio samo formalni vladar, prema aktualnom državnom ceremonijalu on je središnja ličnost prilikom primanja i otpreme predstavnika stranih zemalja. Kako je razvidno, Dubrovnik je unutar zidina razvijao svoj vlastiti život slobodne državnice, s pravom aktivnoga i pasivnog poslanstva.

Ilustrativno prikazan, ritual prijama doimlje se neproblematično. Međutim, u praksi su se uspostavljali složeni suodnosi. Nesređenost bitnih pitanja i ozakonjenja osporava konkretne mogućnosti, pa do 1815., odnosno 1818., povijest razvitka diplomatske službe upućuje na zbilju bitno drukčijeg oblika, sve do zakrvljenih nesporezuma između stranih diplomatskih misija, predstavnika i pratnje na pojedinim europskim dvorovima. Tako je Ukaz francuskog kralja Luja XV., kojim je designiran dotadašnji francuski otpravnik poslova u Haagu, René Francois Auguste Prévost, “kraljev konjušnik i savjetnik, otpravnik poslova Francuske i generalni konzul

²¹ Timoni austrijskom ministru vanjskih poslova Stadionu, H-H-S-A. K-2; f. 5-9, 1805.

²² Isto, f. 9-10.

francuske kolonije u Dubrovačkoj Republici,”²³ izazvao incidentno stanje u Senatu i doveo do obostranog nezadovoljstva. Prevost je, naime, zarad visoke titule koju je nosio, zatražio da se prijam “predstavnik francuskog kralja” poistovjeti s njegovim dostojanstvom. Senat, međutim nije htio popustiti i mijenjati ceremonijal zbog jednog stranca. Kanili su, naime, uvjeriti Prevosta, kako je dostatno što je njegov prijam jednak prijamu njegova prethodnika, a da se strancu nikad nisu ukazivale počasti veće od onih koje su bile iskazane La Maireu.

Supostojanje sučeljenih tendencija onemogućilo je uspostavu razborite reakcije Senata i generalnog konzula. Neugodna je epizoda prerasla u oštar sukob, jer potonji je zatražio da se za njegove audijencije u Vijeću postavi poseban naslonjač nasuprot knezu. Naslonjač je inače imao samo knez. Vijećnici su sjedili na klupama. Kad to nije uspjelo, Prevost je svoje zahtjeve sveo na nešto skromniju varijantu tražeći da se klupa namijenjena njemu presvuče draperijom. Prevost je očito odlučio reagirati popuštanjem, zatražio je prijam kojeg je okarakterizirao privremenim, da se ne bi shvatilo pogrešno da on odobrava ceremonijal prijama.

Nakon toga su i La Maire i Prevost 31. srpnja posjetili kneza. U predvorju Dvora ih je dočekaao knez izašavši im u susret između špalira zdura u crvenim odorama. Audijencija nije trajala dugo, ali nije ozlojedila, kako se čini, Francuze. Slijedio je prijam u Malom vijeću, sljedećeg dana, u pratnji slugu. U hodniku Dvora koji vodi u dvoranu za audijencije ponovno su bili porredani zduri, a u dvorani knez i vijećnici. Knez u grimiznom plaštu, vijećnici u crnim togama. U maloj, perfidnoj igri Senata, koja je nalikovala na uzmicanje, Prevost je požurio izvijestiti svoj dvor, 10. prosinca 1764., radosno opisujući „popuštanje“ Senata kao svoj uspjeh. Senat je pristao prekriti klupu jastucima i dopustio da ga u Malom vijeću prati francuska kolonija u Dubrovniku, dva francuska trgovca. Tako je ostvarena druga Prevostova audijencija u Malom vijeću u prosincu 1764. U svom javljanju dvoru 4. siječnja iduće godine, on se s nelagodom spominje svoga prijama: 13. prosinca u 11,00 sati prijepodne pošao je u Dvor u pratnji članova francuske kolonije i osoblja konzulata; u predvorju Malog vijeća našao je zdure u špaliru, a dočekaao ga je voditelj ceremonije, koji ga je uveo u dvoranu i pokazao mu predviđeno mjesto za njega - klupu s draperijom. Slijedilo je ne malo razočarenje jer je svako mjesto imalo pribijenu jednaku draperiju, pa je eliminirana svaka pomisao o posebnoj počasti. Prevost je bio zbunjen, ali je ipak održao pozdravni govor. Dok je govorio, Dubrovčani su izgurali iz dvorane francuske trgovce i zauzeli njihova mjesta. Knez je odgovorio na pozdrav, a konzul je predao kredencijal i izišao ljut. Pritom je primijetio i da je njegova draperija poput ostalih. Uvečer je otišao najmlađem članu Malog vijeća Ranjini, koji je sastavio za Senat promemoriiju, i u njoj, datiranoj 15. prosinca 1764. posve je razvidno da se suodnos izdramatizirao. Prevost spočitava senatorima Gradiću i Getaldiću, koji su s njim pregovarali o ceremonijalu, da nisu održali riječ.

Kao zadovoljštinu za tu uvredu, i to u kraljevo ime, primio je nalog dvora da neizostavno prekine suradnju članova francuske kolonije u Dubrovniku s Dubrovčanima ako Vlada ne ispuni uvjete koje on postavlja. To je u prvom redu: želi li Republika i dalje zaštitu francuskog dvora, mora odobriti novu, treću audijenciju, poštujući pritom njegova traženja. Kad je i treća audijencija dogovorena, Prevost ju je doveo u pitanje jer je htio biti siguran da neće izostati rečenica koju je u svom pozdravnom govoru knez imao rabiti za francusku koloniju: ”da je Re-

²³ Prevost je u Dubrovnik stigao 18. srpnja iste godine. Vjerojatno je bio nezadovoljan, jer je bio privrženiji djelovanju u Haagu umjesto služenja u maloj provincijskoj državi, poput Dubrovačke Republike. S takvim, unaprijed negativnim stavom, dočekaao ga je La Maire i izvijestio o formalnostima koje mu predstoje: o svečanoj audijenciji i predaji vjerodajnice/kredencijala. La Maire, s već lošim iskustvom u dubrovačkoj državi očito nije štedio loših riječi pri opisivanju škrtosti dubrovačkog ceremonijala, a Prevost, razmažen raskošnim življenjem stranog diplomata u Haagu, samo je intenzivirao svoju nesklonost. Odlučan da za sebe nađe neko prigodnije rješenje, samo je zaoštrio nesuglasice. Le Mairea su primili i knez i Malo vijeće. (B. Krizman, *Diplomatski ceremonijal u Dubrovniku u XVIII. st.*, str. 241., i 824.).

publika prožeta istinskom željom da pronade i iskoristi priliku u kojoj bi dokazala francuskoj koloniji koliko je raspoložena i sklona da na njene dobre namjere odgovori dobrim i interese Francuza spoji s interesima Republike, ”²⁴ na što Senat nije mogao pristati. Kada je sukob eskalirao, Prevost je 9. siječnja 1765. posjetio Miha A. Dordića Bunića. Izjavio je kako mu je život u opasnosti i želi napustiti Dubrovnik te se izravno požaliti kralju na uvrede koje mu tu nanose. Kada je netrpeljivost dosegla razmjere nepodnošljivosti, Senat je posegnuo za trivijalnom taktikom, nastojeći izravno pregovarati s francuskim dvorom, ali se, ovaj put to nastojanje pokazalo jalovim. Kralj je otklonio sudjelovanje u arbitriranju bilo kakvih nesporazuma između Prevosta i dubrovačke države. Kompromisi i neki presedani su se ipak morali dogoditi. Tako su se konačno ova razilaženja ipak uspjela pomiriti i Prevost je čak sve do kraja svoga službovanja, 1771., ostao sklon Republici.

“Ceremoniale” detaljno propisuje prijam i svečane dočeke priređene stranim dostojanstvenicima u Dubrovniku, zatim udaljenosti prilikom ispaljivanja pozdravnih hitaca sa zidina, broj hitaca, imenovanje senatora za doček mletačkih i turskih dostojanstvenika, predstavnika rimske kurije, raznih emisara s Porte (kapidži-baše), turskih paša i predstavnika berberskih zemalja (tzv. *etats berberesques* - “Barbaria”).

U “Ceremoniale I”, fo.17 govori se o dočeku mletačkog baila, izvanrednog providura u Kotoru, providura u Herceg Novom. Dubrovčani su imali mnogo razloga da s Turcima i Portom održavaju dobre i prijateljske odnose. Oni su se ophodili s Turcima s puno pažnje i takta, i za emisare s Porte u Dubrovniku je bio posebni ceremonijal, da bi se stimulirao taj suodnos.

Po propisima u Ceremoniale Senat je odabrao dva senatora radi pregovora s njim. Osim njih određuje i dva velikovijećnika koji se brinu o njihovu smještaju i hrani, i osiguravaju im stan na Pločama. Senat izdvaja pritom određeni novčani iznos, a u tu svrhu imenuje građanina podređenoga dvojici velikovijećnika, i zadužuje ga s trošenjem odobrenog kredita u naznačenu svrhu. Taj građanin sve račune o izvršenim izdacima i utrošku kredita za doček i smještaj emisara s Porte podnosi imenovanim velikovijećnicima, da bi ih oni pregledali, odobrili i potpisali, a potom to dostavljaju Malom vijeću na daljnji postupak.

Stariji od dvojice velikovijećnika izlazi u susret emisaru na Carinu, pozdravlja ga u ime Republike. Na Pločama im se pridružuje drugi vijećnik pa ga obojica uvode u kuću određenu mu za konak.

Na dan prijama u Malom vijeću, dolazi u njegov stan kancelar s četiri zdura koji emisara prate do Dvora, a osim njih i kapetan s Ploča i nekoliko vojnika. Pred Dvorom ga dočekuju dva velikovijećnika, pozdravljaju i prate do Maloga vijeća, a na vratima ga pozdravljaju dvojica malovijećnika, i to najmlađi. Oni ga uvode u dvoranu za sjednice, gdje su već okupljeni knez i Malo vijeće. S emisarom ulazi i dragoman Republike radi prevodenja s turskoga i na turski. Dragoman, poštujući ceremonijal, ostaje kao i uvijek iza “kolonate” i odande prevodi. Pri ispraćaju ponavlja se ceremonijal kao i pri dočeku.

Za tu prigodu, knez se odijevao u kneževski ornat (“di Ducale”), a kad bi se kapidži-baša pojavio na drugim vratima Malog vijeća, knez je ustajao s čitavim Malim vijećem. Potom bi ga pozvao da preda previšnje pismo, preuzimao ga i stavljao na stol. Sa stola ga uzima tajnik i opet ga s dubokim naklonom stavlja natrag.

Neupitno je da se Dubrovnik smještao u kontekst diplomatskoga i međunarodnog ophođenja s puno takta i prave mjere. Da se dubrovački interes u ovakvim prijamima ostvarivao barem djelomično, pokazuje njihova intonacija i nijansiranje u dočeku stranih predstavnika, sve do

²⁴ B. Krizman, „Diplomatski ceremonijal u Dubrovniku u XVIII st.“, str. 243.

1806., ustanovljenim u prilog posjedovanja pasivnog prava poslanstva, odnosno ceremonijal je bio sastavni dio cjelokupne diplomatske službe.

ULOGA DIPLOMATSKO-KONZULARNIH PREDSTAVNIŠTAVA

Povijest a i politika tijekom 18. i 19. st. pokazale su važnost Sredozemlja jer su se tu sučeljavale mnoge trgovačke mornarice prije svega naroda koji su naseljeni na njegovim obalama, ali i nekih sjevernih naroda, angažiranih u različitim prijevozima. Značajna koncentracija brodovlja i učestali ratovi pokazatelj su značenja Sredozemlja kao pomorskog puta za gospodarstvo i strateške položaje za politiku.

Francuska je smjestila svoje brodove na najdinamičnijim točkama u Levantu, Aleksandriji, Smirni, Solunu i Carigradu. Strateški interes razvija i Engleska, koja je već bila zaposjela neka važna uporišta u Sredozemlju, iako neusporedivo manje nego Francuska.

U takvu stjecištu jakih mornarica, dubrovačka trgovačka mornarica pri kraju 18. st. doseže 190 brodova, i nastavlja se kretati uzlaznom linijom i početkom 19. st. Uzrok tom trendu njezina je nazočnost u širokom opsegu, počevši od luka istočne i zapadne Italije, grčkog arhipelaga, zatim Francuske, Španjolske, sjeverne Afrike i posebice, vrlo dinamičnih levantskih luka, pa u gotovo svim važnim punktovima u Sredozemlju. U 18. st. Dubrovčani prelaze Gibraltar ploveći Atlantikom uz obale Španjolske, Portugala, Francuske, Nizozemske, Njemačke, Engleske pa na Kanarske otoke i preko Atlantika u američke luke, gdje već počinju širiti svoje pomorske i trgovačke mreže. Tad su oni plovili i po Indijskom oceanu do otoka Mauritiusa i Reuniona.

Doba ulaska ruske flote u Sredozemlje radi ratovanja s Turcima, zaustavlja dubrovačko napredovanje. Sjevernoafrički korsari i pirati Libije, Tunisa, Alžira, a posebice Maroka, plijene brodove. Tijekom 18. st. dubrovačka brodogradnja oscilira pa zato Senat donosi više zaključaka kojima namjerava zaštititi domaće brodogradilište. On zabranjuje gradnju, popravak i čišćenje brodova u inozemstvu. Brodovlje grade Dubrovčani i na Korčuli, koja je tad bila pod mletačkom vlašću, a više gotovih brodova kupuju u inozemstvu. Zadnja krivulja uspona i pada iskazal se krajem 18. st. kad su Dubrovčani participirali u izvozu žita u Sredozemlje i s početka 19. st., poradi ratnih sukoba u Sredozemlju i Jadranu, kada je dubrovačka mornarica teško stradala s nestankom samostalnosti 1808.

U tim vremenima Dubrovačka Republika za unaprijeđenje svoje pomorske trgovine i plovidbe i radi obrane svojih državnih probitaka, u stotinjak mjesta otvara svoja diplomatska konzularna predstavništva, najvećim dijelom u sredozemnim lukama ali bilo ih je i na Atlantiku.

Polazeći od mnogostrukosti ekonomske i političke povezanosti ne začuđuje ta koncentracija konzularnih predstavništava na najfrekventnijim europskim punktovima. Iz njihova popisa²⁵ lako je odgonetnuti koja su mjesta bila relevantna za Dubrovnik i s kojima je razmjena informacija bila nedvojbeno presudna. U početku 18. st., dok Senat još nije bio razgranao konzularnu mrežu, služio se on uslugama viđenijih osoba koje su tamo imale svoje sjedište ili čak tuđih konzulata. To se posebno odnosi na zemlje sjeverne Afrike: Maroko, Alžir, Tunis i Libiju.

Dubrovčani su, osim potrebnih kvalifikacija u tom poslu imali samo sebi svojstvenu prilagodljivost. Nemoćan da oružjem parira onima oko sebe, koji su se kretali i vladali Jadranom, Senat je koordinirao uložene napore i valorizirao prikupljene podatke. Tako se na učinkovitosti konzularnih predstavništava gradila neutralnost Republike, pa je stoga razumljivo nadmoćno rangiranje politike i diplomacije nad vojnim djelovanjem.

²⁵ Popis konzularnih predstavništava dao je Vinko IVANČEVIĆ u radu "Diplomatsko konzularna predstavništva Dubrovačke Republike u 18. i 19. st.", Pomorski zbornik, 3., Zadar, 1965., str. 832.

Konzularna predstavništva bila su dio organizma koji je funkcionirao i dugo održavao Republiku u žarištu političkog života na međunarodnom planu. Kruta konstrukcija konzulata omogućavala je državi da dozna ono važno i upotrijebi to za svoje interese. U njima se spajala odanost i zajedništvo političkih nazora aristokracije i taktika Senata. Pravo je značenje bilo u onome što se nije spominjalo. Konzuli se nisu mogli miješati u strategiju vanjske politike, koju su aristokratska država i Senat kao instrument rezervirali za sebe. Idealna strategija koja ostavlja dojam moći tijekom gotovo pet stoljeća kontinuirane opstojnosti, držala je na uzdi rastuću snagu francuske euforije sve dok je Francuska to htjela. Vjernost Turskoj bio je provjeren odabir, nadgradnja na dobro poznatom temelju, neusporedivo poželjnija od opasnosti austrijske okupacije. Prije pada Napoleon je dubrovačkoj sudbini dometnuo još jedan presudan zaokret.

Da bi se učinci konzulatskog djelovanja učinili adekvatnima, Dubrovačka je vlada uvela knjigu *Consolati Nazionali*, u koju su bilježena mjesta, imena konzula i datum Senatova zaključka o izboru. Knjiga je, međutim, vođena površno i manjkavo, pa su tu samo 52 predstavništva. U seriji *Consilium Rogatorum*²⁶ evidentirani su zaključci Senata, uništeni potkraj Republike. Osim nje vođena je i knjiga *Fedi Et Attestati Lettere di navigazione* 18. i 19. st. koja je obuhvaćala samo tad već brojna konzularna predstavništva. U drugoj polovici 18. st. kancelarija stare Republike vodila je posebnu knjigu u kojoj su se bilježili mnogobrojni i raznovrsni poslovi što su ih za Republiku obavljali njezini konzuli i predstavnici višeg i manjeg ranga u lukama Sredozemlja, te nadnevak kada je Senat donio zaključak o izboru.

²⁶ U drugim dokumentima dubrovačkog Državnog arhiva nalaze se serije o diplomatsko-konzularnim predstavnicima; nedostaci se dijelom mogu nadomjestiti rabeći *Fedi e Attestati, Lettere di navigazione, Korespondencija* 18. i 19. st., iako su najpouzdanija svjedočanstva pisma tih konzula s Republikom u oba prvca. U doba pada Republike, egzistirali su sljedeći predstavnici:

u Alžiru, David Duran, od 1805. bez podatka o kraju razdoblja u funkciji administratora; u Anconi, Lujo Ricotti, od 1802. do kraja u funkciji konzula iz Evidencije *Consilium* r. 208, 228.; u Barceloni Frano Pagano, od 1798. do kraja u funkciji vicekonzula, ev. Prep. 18. st. 91.3130,97; u Baretti Hijacint Elefane, od 1804. bez podatka o kraju, u funkciji konzula; u Beču Ivan Baptist Puthon, od 1804. do kraja, u funkciji ministra, privremenog otpravnika poslova; u Cadizu, Karlo Bazzoni, od 1802. -bez podatka o završetku u funkciji konzula; Cagliari, Marletti Ivan, od 1802. bez podatka o završetku, zamjenik konzula; Carigrad, Antun Kiriko, od 1787. do kraja, prvotno u funkciji konzula, potom zamjenika konzula; od 1801.; Cartagena, Jakov Antunov Bregante, od 1803. bez podatka o završetku, u funkciji konzula; Civitavecchia, Lovre Franov Guglielmotti, od 1802. bez podatka o završetku, zamjenik konzula; Genova, An eo Ghiozzi, od 1805. kao vicekonzul a istodobno Ivan Antunov Kaznačić od 1802. do kraja kao konzul; Gibraltar, Ivan Arengo, od 1803. do kraja u funkciji konzula; Haleb, Dimitri Kristofor, od 1806. bez podatka o završetku, u funkciji konzula; Izmir, Dragaljica, Nikola Vlaho, od 1805. bez podatka o završetku, u funkciji zamjenika konzula; Khania, Monković, Ivan Baptist, od 1802. bez podatka o završetku, u funkciji konzula; Larnaca / Cipar, Josip Dominik Orebić, od 1800. bez podatka o završetku, u funkciji vicekonzula; Lisabon, Nikola Ivanov Ghiuiian (Durjan), od 1801. bez podatka o završetku, u funkciji zamjenika konzula; Livorno, Milillo, Marko Ivanov Karlov, od 1805. bez podatka o završetku, u funkciji vicekonzula; Malaga, Antun Lupy, od 1806. u funkciji vicekonzula; Malta, Zamit, Frano Zaccaria od 1800. do kraja u funkciji konzul; Marseille, Jakov Petrov Kristić, od 1802. komesar trgovinskih veza; Menorca, Josip Josipov Motta, od 1802. bez podatka o završetku, u funkciji konzula; Modon, Mato Raffaeli, od 1798.-do kraja, u funkciji konzula; Rim, Benvenuti, Ivan Antun, od 1804.- bez podataka o završetku, u funkciji agenta; Rod, Josip Ilarić, 1807. u funkciji vicekonzula; Sanlucar de Barrameda, Manzanares Gašpar, od 1805. bez podataka o završetku, u funkciji povjerenika; Tanger, Salvator Aburdaham, od 1804. bez podataka o završetku u funkciji povjerenika ambasadora; Tripoli, /Libija, Antun Zuchet, od 1800. bez podataka o završetku, u funkciji administratora; Trst, Lujo Pezzer, od 1807. bez podataka o završetku, u funkciji generalnog konzula; Tunis, Anton Nyssen, od 1792. do kraja, u funkciji administratora; Venecija, Roko Bonfio, od 1806.- bez podataka o završetku, u funkciji agenta i konzula; Villanueva, Josip Antun Mayner, od 1800., bez podataka o završetku, u funkciji vicekonzula.

Razvidno je da su Republici osobe iz matične zemlje bile obavještajni izvori. (V. Ivančević, n. d., str. 847-869)

KONZULI DUBROVAČKE REPUBLIKE

Senat je striktno selektirao krug osoba koje mogu predstavljati Republiku. Konceptija koja visoko rangira vještinu predstavnika Republike, podrazumijeva interes Vlade da, uz neartikulirane norme ponašanja, njezini konzuli uživaju dobar ugled u inozemstvu. Dubrovački predstavnici na Levantu, primjerice, su morali pokazati besprijekornu etičnost, nisu smjeli igrati karte, trgovati, pozajmljivati novac od stranaca, ali mogli mogli razvijati neku unosnu djelatnost.

Osobe koje su obavljale diplomatsku službu za Republiku negdje su bili Dubrovčani, a negdje podanici zemlje u kojoj je bio lociran konzulat, pa kapetani ili trgovci na Levantu. Osim njih dubrovačka je vlada postavljala na pojedina mjesta i posebno plaćene dubrovačke špijune.

Na zaključak nekih zemalja koje su prepoznavale kao konzule samo konzule zemalja čije prohibitke zastupaju, Senat Dubrovačke Republike reagirao je zaključkom iz 1787. da se piše Mihi Milišiću, austrijskom konzulu u Dubrovniku, Timonijevom prethodniku, da poštujući legislativu matičnog područja ne dopušta da dubrovački podanik u Dubrovačkoj Republici bude vicekonzul ili zamjenik konzula bilo koje nacije.²⁷ Nerijetko su u inozemstvu jednoj osobi bili povjereni konzulati raznih zemalja; tako su mnogi konzuli drugih zemalja bili dubrovački konzuli, i obratno, pa Senat godine 1782. odobrava dubrovačkom konzulu u Marselleu Nikoli Paganu da može primiti konzulat Madene a dubrovački konzul Franjo Favi u Parizu bio je agent Toscanne.

Glavna zadaća dubrovačkih konzula definira se u dugačkom popisu poslova,²⁸ točno definiranom i vrlo zahtjevnom. Oni su bili dužni voditi računa o probojcima dubrovačkih kapetana, trgovaca i, općenito, dubrovačkih podanika. Pribavljali su vijesti o važnim događajima u toj zemlji ili u svijetu, o ratovima na kopnu ili moru, o pomorskim bitkama, kretanju flota, o sklopljenom miru, o smjeni i smrti vladara, i dostavljali ih vladi u Dubrovniku. Osim vijesti s političkim predznakom, dubrovačka vlada bila je zainteresirana za gospodarstvo određene zemlje i cijene njezine robe, ali i za zdravstvene prilike u pojedinim lukama i zemljama s kojima su u doticaj dolazili njezini brodovi. Primali su poštu koju je vlada slala svojim predstavnicima u inozemstvu, ponajviše drugim konzulima, o kretanju dubrovačkih brodova u svojim okružjima; dokle su stigli, kamo plove, koju robu i koliko robe kreću na Zapadu za Levant i koja roba potječe sa Zapada, a koja s Levanta, što je, čini se, bilo potrebno poradi pristojbe jer je u tome bilo namjernih propusta.

Konzuli su se skrbili da brodska posada bude ustrojena sukladno Pravilniku o nacionalnoj plovidbi, pa im je Senat pri njihovu izboru redovito slao po jedan primjerak. Novčano su pomagali mornare s nastradalih brodova i oslobađali zatočene poradi "kontrabanda". Pružali su pomoć zapovjednicima nakon brodoloma, sastavljali zapisnike i popise brodova i robe pomoraca, potvrđivali su izjave članova posade. Izvješćivali su vladu u Dubrovniku o Dubrovčanima koji su zbog bolesti iskrcani u njihovim lukama. Skrbili su se za imovinu Dubrovčana umrlih na brodovima u njihovu okružju i općenito u inozemstvu. Uručivali su pozive krivcima da se prijave u dubrovačke tamnice. Vlada je izdavala naloge konzulima da uhite krivca i u okovima ga upute u Dubrovnik. Neki su doslovno tako i postupali.²⁹

²⁷ Isto, str. 838.

²⁸ Isto, str. 842.-843. Katkad su dobivali nalog da iskrcaju kojeg člana posade, uključujući i zapovjednike; izdavali su brodovima različite dokumente, zdravstvene listove, naplaćivali od kapetana konzulatske pristojbe, po nalogu vlade plijenili robu i inventar dubrovačkog broda za podmirenje vjerovnika, intervenirali u sporovima kapetana s tamošnjim vlastima, osobito pri zapljeni brodova, što su često obavljali korsari ili tamošnje vlasti u slučaju kontrabanda.

UTJECAJNE OSOBE U INOZEMSTVU U ULOZI OBAVJEŠTAJACA

Nastojeći dobiti podatke iz prve ruke, Senat ostvaruje tijesnu suradnju s renomiranim Dubrovčanima kojima su dostupne političke odluke i podatci o stanovitim krugovima. U konstelaciji svih tih okolnosti isticali su se ugledni Dubrovčani poput: braće Stay, Marina Getaldića, Stjepana Gradića ili Ruderera Boškovića, koji je od 1755.-1783. svrgnuo omraženog francuskog konzula u Dubrovniku La Mairea. Nije rijetko da su oni služili Republici kao korespondenti ili kao službeni predstavnici na pojedinom dvoru (Rim, Pariz, Beč).

Svoje viđenje političke situacije i odnosa s drugim državama, čuveni matematičar i astronom Ruder Bošković stavlja u službu svoje prednosti Dubrovniku: "(...) domovina je domovina, a Vaša Uzoritost³⁰ dobro zna dužnosti građanina kada se radi o kakvoj teškoj šteti za domovinu (...)" Održavajući veze s bitnim osobama iz francuskog političkog života, Bošković pristaje da za interese dubrovačke vlade izvještava o važnim događanjima u svijetu i izvršava povjerene mu diplomatsko-političke poslove bitne za slobodu i nezavisnost Dubrovačke Republike. Kad mu je imputirano da je potkizavač i intrigant, a poradi njegova diplomatskog djelovanja za Republiku, i kad je ministar mornarice osobno promijenio odnos prema njemu, on piše Senatu: "Izlažem se velikoj opasnosti da izgubim sve što je za mene već bilo dogovoreno i utvrđeno i imalo se neposredno provesti, a bez koristi za Republiku"³¹ i na kraju dodaje, iako će ipak poslije svoje zalaganje za Republiku biti prisiljen reducirati: "Premda sam postao Francuz i službenik francuskog kralja, uvijek ću imati na umu prvu svoju prirodnu domovinu." To Bošković opravdava svojim rafiniranim rodoljubljem: "Nastojim uvijek činiti svoju dužnost bez obzira na svoj interes."³²

POKLISARI HARAČA

Koncentriranje jakih sila na nemirnom Sredozemlju nije dopuštalo Dubrovačkoj Republici da samostalno ostvaruje svoj identitet. Republika je prihvatila svoju ulogu u odnosu prema velikim silama, oslanjajući se na Tursku, i u tome je bila bitno uspješnija od drugih balkanskih država.

Plaćanje harača bila je zapravo jedina stvarna obveza Republike prema Porti. Od 1440., kad je ustanovljena ta obveza, na zahtjev turskog sultana Murata II. kao znak podložnosti ponavljana je ona svake godine od 1458. sve do rata Sv. Lige protiv Turaka, a od tada svake treće godine. Odluka o izboru harača datira od 1712., a regulirana je Uredbom o izboru poklisara harača ("Provedimentum super creatione DD Oratores Tributi").³³ Iako su to bile visoko kredibilne osobe, od njih se zahtijevalo da, zbog nepovjerenja i neizvjesnosti u pogledu rizika, prije odlaska na put prisegnu pred Malim vječem „da će unapređivati, prema sposobnostima, interese Republike i da neće konkretno, izvlačiti nikakvu korist iz izmjene novca.“³⁴ Osim toga, oni će svu uštedu iz povoljne zamjene predati u državnu blagajnu, s tim da odmah nakon predaje harača obavijeste Senat o visini uštede.

²⁹ Godine 1787. dubrovački konzul u Marseilleu Nikola Pagano, uz velike je napore krivca, kapetana Andriju Grmoljeza poslao brodom „Sv. Josip“ pod zapovjedništvom kapetana Luke Ljubaka Matova u Genovu tamošnjem dubrovačkom konzulu Andriji Bagnasku a on ga je trebao prosljediti u Dubrovnik (Prep. 18.st. 76, 3115, 171) (Vinko Ivančević, n. d., str. 844.).

³⁰ Kardinal Valeri Boškovićev prijatelj (Ž.Marković, n.d.,str 375.).

³¹ Iz Boškovićeve pisma Senatu 8. veljače 1774. iz Pariza (Isto, str. 825).

³² Isto, str. 853.

³³ B.Krizman, „Dubrovački poklisari harača u 18.st.“, Hrvatsko kolo, god. III., Zagreb, 1950., str. 39.

Harač su nosili u Carigrad poslanici ili poklisari harača.³⁵ Prema kategorizaciji diplomatskih predstavnika, oni su bili iz reda privremenih diplomatskih predstavnika koji zauzimaju posebno mjesto u diplomatskoj službi Dubrovačke Republike, a nosili su sultanu novac u Carigrad i predavali ga u ime Republike u svečanoj audijenciji.

Pri odlasku u Portu priređen je ceremonijal na Pločama. Uz poklisare nazočna je bila sva pratnja: kapelan, brijač, sluge poklisara, dubrovački trgovci koji prate poklisare, dragomani i "mladići jezika". Potonji su bili najvažniji za uspjeh misije, uz poklisare, svakako. Senat je osim osobe istodobno određivao i visinu primanja dragomana, visinu njegovih putnih troškova, poboljšanje garderobe radi reprezentacije. Nerijetko je takva zadaća bila prezahtjevnom i katkad je više njih odmah odustajalo. Da se to spriječi, Senat je znao već unaprijed propisati da dragoman misije ne može odustati od puta.

Svi poklisari harača, njih 64 od 1703. do 1804. bez iznimke su bili regrutirani iz redova vlastele.

Inventura poklisarovih zadaća na turskom terenu nastavlja se dolaskom u matično mjesto podnošenjem računa upraviteljima državne imovine. Tajništvu je on vraćao upute, šifru, pisma i ostale dokumente, a državnim blagajnicima preostali novac. Nakon povratka s misije, koje su u to doba bile "ad hoc" (14. i 15. st.) privremene i redovito kratkotrajne, poklisar je Malom vijeću i Vijeću umoljenih predočavao usmene izvještaje (*relazione della Ambasciata*) a prema odredbi Senata iz 1571. bili su dužni sastaviti pismeno završno izvješće (*rapporto finale*) o rezultatima misije. Prije nego bi vijeće pristupilo raspravi o uspjesima ili neuspjesima misije i davanju razrješnice, tajnik je Senata čitao tekst naputka dobivena pri polasku u Carigrad, a potom bi počela rasprava kojom se valorizirala uspješnost misije. Svatko je imao pravo iznijeti svoj sud i ocjenu o djelotvornosti misije, pozitivnu ili negativnu, o njezinom zalaganju, nesposobnosti ili spretnosti. Na kraju debate Senat bi donosio zaključak o završetku misije i davanju razrješnicu poklisaru. Kao izraz zahvalnosti ili priznanja, Senat bi znao podijeliti zapisničku pohvalu "cum gratiarum actione". Relevantnost pojedine misije verificira se tek odobrenjem razrješnice temeljem zaključka o završetku misije. Poklisar bi ostao u obvezi za sve troškove poslanstva a sve neodobrene troškove misije snosio je sam. Cjelokupna poklisarova misija okončavala se prihvaćanjem Senata predočenih izvješća i odobravanjem ili neodobravanjem njegovih računa. Za obavljeni posao u Carigradu Republika je uvijek nagrađivala ili kažnjavala.

Obveza prisege iz 1468.³⁶ nalaže da poklisar njome potvrdi da nije zadržao ni jedan dar namjenjen Gradu, odnosno Malom vijeću; prije toga nitko nije mogao biti razriješen misije. Blagajnici su prodavali darove na dražbi u korist Općine; za prekršaj plaćala se globa u dvostrukoj vrijednosti tog dara, a od toga su bili izuzeti odjevni predmeti.

Dok ne bi prošli svi proceduralni koraci vezani za poklisara koji se vratio s puta, on je bio dužan ostati u Lazaretima u karanteni oko mjesec dana, a eventualnu nastalu štetu snosio je sam.

³⁴ Poklisari su nosili u Tursku prilično zamašne svote novca pa je to otvaralo mogućnost špekulacije s državnim novcem prigodom mijenjanja novca putem ili u Carigradu, a tu mogućnost nisu svi poklisari tako odlučno odbijali. (B. Krizman, n.d. str. 297).

³⁵ Isto, str. 295. Krizman predmnijeva kako riječ 'poklisar' ima podrijetlo u grčkoj riječi "apokrisarios". To su bili Papini predstavnici na dvoru bizantskog cara.

³⁶ Uredba donijeta 28. 7. 1468. (B. Krizman, *Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku*, str. 23.).

DRAGOMANI I "MLADIĆI" JEZIKA

U potpori dubrovačkom političkom odnosu prema Turskoj, važan element bila je edukacija odabranih osoba pod državnom subvencijom, prvo u Dubrovniku, kod hodže, (zaključak Senata iz 1768.), potom na osmanskome području (Sofija, Carigrad, Smirna, Solun, Jedrene ili drugdje).³⁷ Tamo se usavršavalo u pismima orijentalnih jezika, turskom, arapskom, perzijskom, pod nadzorom dubrovačkih konzula ili uglednih dubrovačkih trgovaca, kod kojih se stanovalo i hranilo se. Izobrazbi je bio cilj znati se dopisivati s osmanskim dostojanstvenicima na turskom jeziku i pismu. Tijekom 350 godina, Dubrovčani su razvijali korespondenciju s osmanskim vlastima, obraćajući im se pismima koja su katkad bila prava mala remek-djela diplomacije. Koncem 18. st. Senat je izvršio reformu dragomanske službe i pravilnikom je odredio da dragomanova služba može biti nagrađena ako je bez prestanka u petogodišnjem razdoblju bio dragomanom. Osim toga, ako je ostvaren uvjet da je 20 godina vjerno služilo Republici, dragomanova služba verificirana je i promovirana u konzulatsku službu u Smirni. Ti su mladići morali dosezati određeni dobní limit, ne manji od 50 godina.

Mladiće jezika poznavali su u to doba i Francuska i Austrija, kao „enfant de langue“, odnosno „sprachknabe“. Mladići jezika nipošto nisu imali marginalnu zadaću, a to pokazuje da se u njihovu izobrazbu investiralo od njihovih mladićkih dana, što pojašnjava sintagmu u njihovu nazivu.

Za dragomane je najvažnija zadaća i najteži ispit bila misija u Carigrad. Oni su pratili poklisare u misiji, a često bi im bili dodijeljeni mladići jezika da, na mjestu događaja, budu upućeni i uče turske običaje, dragomansku praksu, tehniku održavanja kontakata s dvorom, vlastima i stranim diplomatskim predstavnicima u Carigradu. Na taj su način u svoju izobrazbu uvrstili i nepisana, a diplomaciji dragocjena pravila međunarodnog ophođenja.

TRGOVCI I POMORCI U SLUŽBI DIPLOMACIJE

Budući da je Dubrovačka Republika svoje gospodarstvo temeljila na pomorstvu i trgovini kapetani su i pomorci bili aktivni sudionici u službi svoje Republike. Već od 1403. Dubrovčani se odazivaju na „letis cordibus“ i šalju u Bosnu pred kralja svoje poslanike s pismima od 11. i 23. kolovoza s vijestima o najnovijim događajima na Balkanu koje su baš tih dana primili od nekih svojih trgovaca. Vezani podaničko-građanskom i svojom vlastitom, rodoljubnom i imovinskom vezom sa svojim Gradom, bili su podvrgnuti njegovoj sudbenosti i obavljali su za njega razne zadaće političke i administrativne prirode. Trgovci rasuti po stranim zemljama bili su glavnim izvorom svake vrste obavješćivanja za dubrovačku komunu. Bili su moralno i pravno obvezatni javljati u Grad o svim prilikama i događajima u zemlji u kojoj su bili zaposleni a njihova obavještenja bila su važna za trgovinsku politiku i političke odluke dubrovačke vlade. Što se više razvijala ekonomska snaga, od sve veće koristi bile su obavjesti koje su stizale u Grad od trgovaca i pomoraca o svemu što se u svijetu događalo. Ona su uz izvještaje dubrovačkih diplomatskih predstavnika vladi bila dragocjen izvor spoznaja o svemu što je od interesa za Vladu. Tako trgovina ostvaruje svoju zakulisnu ulogu i postaje odrednica relacije između gospodarstva i diplomacije.

KURIRI KAO PRENOSITELJI INFORMACIJA

Prije nego su se pojavili organizirani prenositelji pošte, u 13. i 14. st. u dubrovačkim se spisima spominju tekljići skoroteče.³⁸ Njihova je obveza propisana ugovorom pisanim u dva primjerka

³⁷ Isto, str. 48.

³⁸ B.Krizman, n.d., str. 13.

a podrazumijevala je: najkraće vrijeme, najkraći put, određeno mjesto i zakletvom potvrđenu predaju pisma.

Postavljanje mrežnog rada u diplomaciji zahtijevalo je siguran i povjerljiv prijenos pisama, što je ostvareno kurirskom službom (posebice prema Turskoj) brodom i kopnom, poštom (štafetom). Pritom se učinkovito artikulirala dubrovačka kurirska služba, nadaleko poznata poradi svoje pouzdanosti i brzine. Uz dopuštenje Senata, kuriri su katkad nosili sobom iz Carigrada i pisma i obavijesti stranih diplomatskih predstavnika.

Usmene i pismene obavijesti donosile su teklići (*cursores*), koji su kao namještenici države išli posvuda, i dostavljali su dubrovačkim građanima sudske pozive, odluke vlasti i pisma, a bilo je i privatnih skoroteča u službi pojedinih trgovaca koji su nosili trgovačka pisma i vrijednosti poslovnim prijateljima na Balkanu. Tako je dubrovački državni kurir Petar Piplica, koji je više od deset godina prenosio državnu poštu između Dubrovnika i Carigrada, napisao važno izvješće dubrovačkoj vladi o odlasku turske armade iz Carigrada.

To je izvješće položeno u knjigu tajnih zapisnika Senata (*Secreta Rogatorum II*). Svi ti kuriri redovito su domicilni žitelji iz najbliže dubrovačke okolice. Uz poslanike koji su išli na važnija poslanstva, osobito ako su ta poslanstva trajala dulje, bili su i posebni kuriri; njima je bila dužnost da poslanička izvješća i druga obavještenja što brže donesu u Dubrovnik.

Institucija se kurira od 1473. održala do kraja Republike što, u svojim opservacijama o prilikama u Dubrovniku iznosi i austrijski konzul, Timoni, u pismu bečkoj vladi:

“ (...) čast mi je obavijestiti Vašu ekscelenciju da je prošlo tri dana kako je vlada Boke kotorske zatražila od kancelara Carskog i Kraljevskog, oca Rafaela Sciarich, koji je uposlen u konzulatu, jednu pošiljku pisama predati bosanskom paši. Ne znam o čemu se radi. Budući da ne postoji organizirana poštanska služba odavde u Bosnu u takvim situacijama, Senat se koristi svojim vojnicima, teklićima pa je gore spomenuti otac bio prisiljen poslati teklića. Na nesreću, Antoine de Giovanni Oblisallo je ubijen, pa su imali obvezu poslati nekog drugog.”³⁹

Sačuvani primjerci iz 17. i 18. st. pokazuju da je Dubrovnik razmjerno dobro vladao tehnikom diplomatske pošte. Frekventno dopisivanje utiralo je sebi pouzdane i provjerene relacije pa je do Barlette išla pošta prema Napulju, Rimu, Genovi, Parizu) do Venecije (ona prema Zapadu općenito, pa do Trsta i Rijeke (za Beč, Berlin Petrograd). Skrb oko daljnjeg usmjeravanja pisama preuzimali su tamošnji dubrovački konzuli, što je bilo prijeko potrebno jer se praksa otvaranja pisama rado primjenjivala u Veneciji.

Diplomatski predstavnici u inozemstvu bili su dužni slati pisma “in duplo”. Duplikat je gotovo redovito išao drugim putem, da tako barem jedan sigurno stigne u Dubrovnik. Katkad su pisma i poruke prenošene samo usmeno, primjerice papi, caru, napuljskom kralju.

ŠIFRA KAO NOSITELJ INFORMACIJE

Diplomacija je bila gotovo standardizirana i nosi u sebi uvijek istu shemu poradi zahtjevnog konzumenta kakav je bio Dubrovnik u onodobnom okruženju. Time se objašnjava uporaba kriptografskog koda i šifre u slanju važnih novosti. Tajna su pisma imala svoju povijest i korekciju a datiraju još od Indijaca i Židova.⁴⁰ Rimski je kurija uz Veneciju imala najbolje educirane šifrane i razvila je vještinu šifrirane diplomatske korespondencije gotovo do savršenstva. U Dubrovniku se spominje šifra u 14. st., a čini se da je najučestalije rabljena u 17. st. U svojoj neprekidnoj angažiranosti, Dubrovačka je Republika išla u korak sa svim novostima

³⁹ H-H-S-A., K-2; f.77-78., 16. 7. 1805.

⁴⁰ Krizman, *Diplomati i konzuli u Starom Dubrovniku*, „Povijest šifre“, str. 109.

u diplomaciji, pa je tako bilo i sai šifriranjem u instituciji diplomacije. Šifriranje je ipak samo dio diplomatskog potencijala kojim se koristila Republika. Nomenklator je dio šifre za nazive koji se u porukama češće ponavljaju, imena se uglavnom zamjenjuju brojevima. Najvažniji dio šifre je alfabet, a sastoji se od 20 ili 21 slova i svako od njih ima svoj paritet u jednom odgovarajućem znaku šifre. Naposljetku, nomenklator je dio šifre koji sadrži niz različitih znakova za oznaku imena ličnosti, mjesta, naroda, država, ali i riječi koje se u tekstu češće pojavljuju. Osim nomenklatora rabe se posebni znaci za točke na kraju rečenice i "nonvaleurs" znakovi, proizvoljno razbacani po tekstu s jedinom zadaćom da otežaju čitanje nepozvanom. Tamo gdje je šifriranje/dešifriranje doživljavalo inovacije, u Veneciji i Rimu, djelovali su "tajni kabineti" i tajnici šifranti koji su u kabinetima odgonetavali tuđe šifrirane sustave i sadržaj korespondencije. U Dubrovniku je taj posao radio tajnik i nekoliko podtajnika, koji su se sučeljavali s izazovom odgonetavanja tuđih šifara, a kreirali su i nove ključeve, od kojih je jedan primjerak išao u ruke diplomatskim predstavnicima prije njihova odlaska u misiju, a koji su nakon povratka iz misije, u paketu s ostalim dokumentima, bili dužni vratiti natrag. Dubrovačka diplomacija vrlo se rano počela služiti šifrom radi očuvanja tajni u korespondenciji. Šifrirali su se pritom oni dijelovi tekstova koji su bili od posebne važnosti. Najstariji sačuvani primjerak izvornog šifriranja dubrovačkih poklisara u inozemstvu nalazimo u pismu dubrovačkog poklisara Gučetića na dvoru francuskog kralja od 22. svibnja 1574. U nedostatku šifre, on je htio odaslati važnu vijest o Kraljevu teškom zdravstvenom stanju (8 dana nakon toga on je umro), Gučetić lukavo dostavlja vijest na hrvatskom jeziku. Petar Gučetić i Vlaho Menčetić, dubrovački izaslanici u Carigradu, 1804. su, u doba kad se nastojala animirati Porta da bi zaštitila Dubrovnik od austrijskih aspiracija, šifrirali Senatu pismenu poruku od Reis efendije.⁴¹

S nakanom da sugerira i usmjeri interes svog diplomatskog predstavnika Ivana Timonija, vezano za Dubrovnik, bečka je vlada, pišući mu napatke, bez potpisa, u funkciji šifre, rabila goticu. Tako je Timoni, 20. prosinca 1806. dobio iz Beča, bez potpisa autora izdvojen ulomak u kojem se njegov interes nastoji usredotočiti na to da «se razvidi teren uz obalu, kraljevski litorale, kako bi se izradio plan za podizanje nekoliko solana (...) te da se raspita o podobnosti / odanosti stanovitog Milkovića (...)». ⁴² (Prilog br.2)

Šifre su sadržavale i izmišljene adrese na koje su konzuli i vlada upućivali svoje izvještaje; često kapetanima ili trgovcima da bi se činilo da se sadržaj odnosi na trgovinu. Tehnička i organizacijska posebnost u dostavi pisama očitovala se u slanju dvaju pisama istog sadržaja: izvornika jednim putem i prijepisa drugim putem.

MITO I DAROVI

Mito i darovi ne mogu se odijeliti od dubrovačke diplomacije, prije svega u njezinom odnosu s Turcima, iako je podmićivanje bilo općepoznato i općeprihvaćeno u diplomaciji, pa je tako cijelo jedno poglavlje u poznatom djelu Abrahama de Wicquforta *L'ambassadeur de corrompe les Ministres de la Cour*; posvećeno korupciji na dvorovima, s naslovom "Ambasadoru je dopušteno da podmićuje dostojanstvenike dvora na kojem pregovara".⁴³ Takva diplomatska djelatnost posebno se očituje i u Dubrovčana, koji su razvijali svoju politiku u skladu s dobrim poznavanjem prilika.

⁴¹ Državni arhiv u Dubrovniku, M. Božović, *Lettere di Bosgiovich da Constantinopoli, 1800-1805.*; pismo od 24. 10. 1804 XXII, 632.

⁴² H-H-S-A, K-2, f.9-10., 1806. Vidi Prilog br. 2

⁴³ Bogdan Krizman, *Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku*, Poduzeće za izdavanje, prodaju i distribuciju knjiga, Zagreb, 1957., str. 42.

Državna blagajna Dubrovačke Republike imala je i svoje obvezatne pologe koje je baštinila, a koji su pohranjivani poglavito u inozemnim bankama. Stari su Dubrovčani te pologe zvali monti⁴⁴. Formirani kao oporuka dubrovačkoj državi, ostavljani su u bankama u inozemstvu, a neki od tih pologa imali su humanitarnu namjeru. Tako su mnoge od njih u inozemstvu baštinile dubrovačke bolnice, crkve, samostani, a posebno mnogobrojne bratovštine. Inozemni su se polozi nalazili uloženi u bankarske kuće u Beču, Napulju, Rimu i u venecijanskoj kovnici. Jasniju sliku o tim položima daju knjigovodstvene evidencije Bara Bettere, iskazane u turskim pijastrima (paritet dubrovačkom dukatu).

U doba Rusko-turskog rata 1770., Dubrovnik je bio u opasnosti da ga bombardira ruska flota zato što nije, platio u Toscani grofu Alekseju Orlovu koliko je on zatražio od izaslanika dubrovačke vlade Mata Ghetaldija Franova. Orlovljevo neprijateljstvo prema Dubrovniku bremenito je optužbama da oni pomažu hranom i brodovljem Turke, i da su se u tom ratu svrstali na tursku stranu, što je uz velike napore Frano Ranjina uspio izgladiti. Ruska se flota tad prvi put pojavila i potvrdila u Sredozemnomu moru kao velika sila, a dubrovačka se vlada ponijela neoprezno jer je propustila povući svoje brodove u domovinu, što je dotad neizostavno činila. Orlov je spočitavao Dubrovniku i ono što je bilo točno i ono što nije bilo točno, tako da su dubrovački izgledi na primirje bili gotovo nikakvi. Sklopljen je sporazum, verificiran na brodu „Nadežda“ u luci Livorno 1775., kojim su Dubrovčani osigurali mirnu plovidnu i prijateljske odnose s Rusima. Taj diplomatski uspjeh koštao je 250.000⁴⁵ cekina skupljenih iz pologa.

U svibnju 1798. agent francuskih vojnih snaga na Krfu zatražio je golemi zajam, a nešto prije toga učinio je to i dobio austrijski general de Brady, zapovjednik Kotora. Za isplatu tih zajmova Dubrovnik je morao, uz dopuštenje pape Pija VI., prodati benediktinska dobra na Lokrumu, i posegnuti za glavnica iz raznih zaklada imućnijih privatnika. Usto su bili podignuti i polozi iz Rima, Beča i Venecije. Dolazak Francuza u lipnju 1806., znatno je korigirao iznos pologa u dubrovačkoj blagajni, zbog njihova stalnog posezanja za novčanim zalihama da bi namirili troškove za vojsku. Tako se dubrovačka blagajna zajedno s novcem uzetim od privatnika smanjila za 252.704,30 dubrovačkih dukata. Popis svih isplata do 25. svibnja 1806., s naslovom *Prospetto delle somministrazioni fatte dalla Republica di Ragusa all'armata Francese dai diversi Dipartimenti ineffetti, mano d'opera e contanti dai 25. Maop.*, iskazuje konačni iznos od 535.461,34 dukata.⁴⁶ Taj je popis priložen pismu koje je 28. studenog 1806., Senat poslao Sorgu u Pariz.

Od pologa u Beču, Senat je 1806. francuskom generalu Molitoru pozajmio 300.000 franaka, a 1808. dubrovačkom je poslaniku, Antunu Sorgu Lukovu doznačeno 900 cekina u Pariz. Sorgo je uzaludno radio oko naplate novaca koji je Vlada pozajmila Francuzima 1798. i borio se, također neuspješno, za obnovu nezavisnosti svoga grada. Francuska administracija, koja je pravila popise pologa, nevoljko gleda na Vladine doznake Sorgu i zanimala se za prodaju tih bečkih pologa i cijenu za koju bi se oni mogli prodati u Beču. Nejasno je samo nepodudaranje iznosa tih pologa tim prije što se očekivalo njihovo smanjenje, a ne povećanje kako je ovdje slučaj. Ni jedan popis ne sadrži adresu na kojoj se nalaze ti bečki polozi. Zaključak izvodimo temeljem spoznaja o poslovanju Riznice s Banco de Vienna, pa se oni mogu smatrati položima kod te banke. Dio njih francuska je administracija prodavala dubrovačkim Židovima,

⁴⁴ Vinko Ivančević, „Dubrovački novčani polozi u inozemstvu pred pad Republike“, Anali Zavoda JAZU, Dubrovnik, 1976., str.148.

⁴⁵ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, II. svezak, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1980., str. 261.

⁴⁶ V. Ivančević, n. d., str. 148.

kako se vidi u popisu iz 1808. Kad je Marmont bio u Beču 1810., predao je sve spise o ovom poslu, ali bilo je problematično uzimati prihode na pologe Državne riznice jer je Dubrovnik promijenio gospodara, a punomoć Banco de Vienna za raspolaganje tim položima i prihodima izdala je prijašnja vlast. Francuska administracija u sastavljanju prijedloga za budžet za 1810. ne računa na dubrovačke pologe u inozemstvu "jer se već ne dobivaju kroz nekoliko godina, osim nekih malih iznosa od prošle godine".⁴⁷

Dubrovnik je plaćao svoju neutralnost i slobodu sve do francuskog zauzeća 1806., da bi mogao slobodno trgovati i ploviti. Sustav podmićivanja uobičajen je bio i za poklisare harača; oni su također nosili darove u Carigrad, kao onodobni provjereni diplomatski postupak u funkciji održanja neutralnosti.

Diplomacy of the Dubrovnik Republic immediately before its fall

General expansion of France during late 18th century led to vast changes in Europe that also influenced Dubrovnik Republic. France offered its revolutionary ideas reinforced through territorial expansion. Such situation led small states to a difficult situation in which they could not remain independent. England initiated various coalitions against its arch enemy France. From 1797 to 1815 Adriatic also became a war territory. Control of its eastern coast was important for France in its attempt to separate the Europe from England. Such development of events led to the destruction of Dubrovnik's independence. Its neutrality did not suit France nor its enemies. English naval blockade of Europe completely destructed Dubrovnik's merchant fleet and its economy. French representatives showed disrespect for Dubrovnik's neutral policy and restraint toward French revolution. Dubrovnik could not count on strong armed forces so it always had an active diplomacy and good information gathering structure. This article presents Dubrovnik's diplomatic activities immediately before it lost its independence.

⁴⁷ Isto, str. 152.

Prilog 1

Montaigne!

*Am. Can de Jara que j'ay l'honneur d'adresser à
M^{rs}. Votre Excellence mon premier rapport sous N° 1.
par le 9. de ce mois de cette Capitale de la Saluade,
sous les côtes continuons d'être pierrennes en escarpés;
j'ay remarqué que celles de l'état de Raguse, quoiqu'
par moins pierrennes, sont avec leur culture en*

*parvenues de nouvelles habitations pour de leur Cour
merce: Les vents de l'air, qui continuent de souffler,
ne me permettent pas d'attendre le port de S^{te}. Croix
de Graves situé au del de la ville de Raguse à une
demi lieue de distance où en la Clavature de cette P^{te}
publique, que le 13. en cela à force de l'annoncer.*

*B. Aussitôt que le Capitaine de Port. & un appas
de l'ailleurs Supérieur en Royal que nous Espérons avoir
finir hâter au lieu de l'ancien; tout ce que l'on peut
me faire dans ce lieu, c'est de s'ordonner aux Vaisseaux
Ragusiens d'arborer leur pavillon: débarqués à leur
on jura à ce qu'il venit. L'homme envoyé au bureau
de l'air à Raguse, pour en obtenir les pratiques, je
leur conduir à la maison de Campagna du Comateur
Loge, de la en mes rendez à la maison que j'avois
fait arrêter d'avance, au lieu où il n'y a pas d'air,*

1 2

Jusé le plaisir de rencontrer M. Jean de Caboga, que je connaissais personnellement et qui me combla de toutes sortes de provisions, et en m'assurant que la République m'attendait à bras ouverts.

Le lendemain, je me suis présenté, par M. l'Abbé Roffe, qui fait ici la fonction de Chancelier Supérieur du Roy, au Bureau de Secrétaire, des enseignemens du Cénacole fait au Clergé à l'Office de France, — M. de Courcy, et au Consul Général de Russie M. Soutou, qui en le même, j'ai fait trois lettres le 14 de ce Mois au Pottore, et au Minor Comptable. Le 14, j'ai joint au P. R. l'Epis ou le P. R. pour leur annoncer mes arrivés et pour leur annoncer mes adieux.

Mes denrées portées par devant le Minor Comptable, pour me faire visiter par un Secrétaire au Palais de Dubrovnik, et me rendre le 19 à cinq heures après

midy chez le Pottore. Le Cénacole porteur d'un bon vent dans la ville d'Andriev, je me suis accompagné que M. l'Abbé Roffe, qui m'a fait dans l'antichambre du Secrétaire.

Après à pied au Palais, la garde sous le armée fin de honneur militaires; il y avait dans le premier rôle le hussier, dans le second le Secrétaire et le Secrétaire ou Cotonne rouge, au espagnol, et le Pottore me reçut à la porte de la troisième Chambre après le premier Secrétaire à côté gauche.

Après m'être vu du Pottore et de M. Cotonne, je lui fis le petit discours ci joint, au Pottore M. P. R., au quel on approuva avec des termes très respectueux le Sermon d'un des Membres de la République, à la Paroisse Saint de La République l'Empereur et Roi, et le félicité

Discorso tenuto avanti
il Palazzo e minor
curiglio.
Ragusa li 20. Maggio 1805.

La buona memoria, il Comandante
e la navigazione di Ragusa
di Sua Ecc. e C. Reg. Maria
chiedendo il rimpiazzamento del
Comandante Generale per lungo
tempo vacante nei Stati della
medesima Repubblica di Ragusa,
come si compiacerà riferire
dal contenuto della Lettera di
Sua Maestà l'Imperatore e
Re Francesco II. mio Signore
mio Signore, mi fido —
d'aver avuto io la sorte di
poter contribuire a renderlo
non solo più savando, non
solamente quell'antico affetto
e fiducia che l'indiviso Popolo
di Ragusa a Sua Maestà
sempre all'augustissima
Casa dell'Imperatore e Re,
ma anche la continuazione
di tutta la benevolenza
e protezione della qual

10.

Sua Ecc. e C. Reg. Maria
non sempre da contrari
particolari all'indiviso Popolo
di Ragusa; e poi non
trascurò di cogliere tutte le
ocasi che potesse contrubui-
re a meritarsi l'amicizia e
la benevolenza dell'Imperatore
e dei Re, rappresentando
li e C.

Antonio Capparo, 20. Maggio 1805.

Discorso tenuto al Rettore.
Ragusa li 19. Maggio 1803.

Ch'andarò compiaciuto in Sua
Re. e Re. Reg. e Maestà, mio
Gravissimo Sovrano, onorag
mio del Consolato Generale in
stato dell' Inculta Repubblica di
Ragusa, pel vantaggio del suo
servizio, del Comercio, e della
Avvignazione de' suoi sudditi,
mi felicito nella sorte di po-
ter aditarar l'inculta Repu-
blica di Ragusa della Con-
magione de' più sinceri e
magnumi sentimenti di
benivolenza e patrio amore, che
sua Maestà l'Imperator e
Re Madrid sempre per la
prosperità dell'inculta Republi-
ca di Ragusa.

All' Eccellenti: e Illustris-
sime: Sign. Eletti: il Rettore,
e Consiglieri della Republi-
ca di Ragusa.

Il Cavaliere Don
Generale di Sua Maestà Re.
e Re. Reg. e, si dà l'onore
di partecipare all' Eccellenti:
Governi il suo amore in
questa dominante di Ragusa,
e nel medesimo tempo spone
il suo desiderio, che gl' venga
fissato il giorno d' una solenne
festa pubblica tanto da Sua
Benivolenza e Rettore, quanto
dell' Eccellenti: minor Louis,
etc.

Ragusa li 14. Maggio 1803.

à corps redoublé à la porte du Salon. J'en ai connu à l'ordinaire, pour me réveiller, elle étoit déjà ouverte avant que j'y arrivais; le Pottier au milieu ayant le Salon avec le Secrétaire à droite et à gauche tous habillés de noir et en grande permission avoient une air imposant (loges); après avoir pris tous place toujours assis vis-à-vis du Pottier, qui seul se courroit la tête d'un bonnet noir et moi de chapeau, je leur

N. 13
tins Le discours ci-joint au Supplément N. 13. Le Pottier espéroit à peu près sur le même ton que dans mes premiers visites, mais avec beaucoup plus d'ornemens historiques; après que j'y étois en main propre du Pottier la tête basse j'étois chargé de la part de la Majesté Impériale et Royale, qui la reçut de bon en la Couronne au premier Secrétaire à

au tour de son Collège des établissements de l'Université Impériale et Royale à l'égard, que la Supplément Impériale et Royale seroient regardés en protégés comme ceux de la République, et j'en par faire un éloges flatteur pour moi, sur le chapeau qu'à ces la bonté de faire la Majesté Impériale et Royale; on me fit avec le lendemain pour me présenter au premier Secrétaire. Et parlant d'un accompagnement à travers les deux Salles jusqu'au Salon de l'Académie, en me complimentant de préférences.

Le 20 à midi je me suis porté également à pied, accompagné d'un Secrétaire en costume qui m'en a cherché, de ma famille et de quelques amis de ma lionce, à la table du Salon; au Supplément par l'officier pour les honneurs militaires, on frappa

les qu'ils, en après un petit entretien amical, je fus
secondé par le même Secrétaire chez moi à travers
d'un grand fond de curiosité, que remplissent de moi.

Il en de mon devoir d'observer respectueusement
à votre Excellence, que d'après les expressions affectueuses
en forme de son serin le Rectoro officiellement,
en don. continuellement de se servir tous les Amateurs que
j'ai vu, pour témoigner leurs respect, de monement
en attachement pour la personne sacrée de Sa
Majesté Impériale et Royale, je devrai croire à
la sincérité de leur sentiment; l'on cherche vis-à-
vis. l'occasion d'en donner les preuves, en au
saler du corps de Caracas puis, l'on s'fait au
Comte de la Majesté Impériale et Royale, tous
les honneurs que pourrai faire cette république;

L'on me dit même d'avoir fait de plus qu'avec autres,
en arborer le jour de ma visite, le pavillon Ragusain
au Chateau; ce qui doit avoir occasionné la remarque;
et que pourri on fairs d'avantage à mes ambassadeurs?

Quant aux visites des Consul étrangers, je ne
croirai pas d'après l'usage pratiqué en Europe, qu'ils
viendroient comme de son fait, me fairs la première
visite. Je n'ai pu pourtant la leur rendre qu'après
mes visites officielles au près de ce Gouvernement: ils
meu témoignent toute sorte de prévenance, d'amitié
que je tâcherai de cultiver.

Ce n'est pas sans servir d'inter respectueuse-
ment, que M. l'Abbé Ruffo, homme aussi honnête
qu'intègre qui gérait jusque au jour'hui la République

des objets d'histoire et de géographie, ainsi que des
 situations de leur parenté, et de tout ce qui en
 constitue le fil et en a l'expérience, au sein de
 pour le moment, et jusqu'à ce que je sois en état
 de donner à votre Excellence, le détail de l'état de
 choses d'ici, pour en disposer autrement.

J'ai l'honneur d'être avec un profond
 respect,

Monsieur

De votre Excellence

Ragusa, le 22 Mars
 1805.

Le très humble, et très obéissant serviteur
 Jamnik

Prilog 2

Am. J. v. Tomacini. in. Schiffs.

dat. 24. X. 1800

In dem - zur weissen Freitag
genug verpflanzten Stück und dem
sein begreifend - in d. M. zu
nächstem Anbringen, keltel den
in Ragusa unter dem Giacomo
Melchiorich am Freitag den
nächstigen Sonntag zu dem C
demt - für alle einm. h. h. Ein
Ankamen, von der Befreiung,
zu der Befreiung der Freiheit
zu dem nächstfolgenden den - für
die zweimalige den - für
Tagen - in dem - für
den 11. nächsten Sonntag
in Ragusa dem ganz dem
und Befreiung in der Befreiung
des dems dem dem dem
Jahre, nicht ist ein dem
dem dem dem dem dem dem
sein dem dem dem dem dem

By
Cavagn

zweimal weissen Freitag, und Freitag
den, und dems Freitag dem dem
zu dem dem dem, in dem dem
und dem dem dem dem dem dem
in dem dem dem dem dem dem
für dem dem dem dem dem dem
dem dem dem dem dem dem dem
Befreiung dem dem dem dem
dem dem dem dem dem dem dem
dem dem dem dem dem dem dem
dem dem dem dem dem dem dem

10